IJCRT.ORG ISSN : 2320-2882

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

భారత్‌లో హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనం – సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ పాత్ర

డా. డి. లక్ష్మీనరసింహం, అసోసియేట్ ప్రొఫెసర్, ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాల, కాగజ్‌నగర్, కొమురంభీం జిల్లా, తెలంగాణ

Abstract (సారాంశం)

భారతదేశ స్వాతంత్ర్యం అనంతరం దేశ ఏకీకరణలో సంస్థానాల విలీనం ఒక కీలకమైన రాజకీయ, పరిపాలనా సవాల్‌గా నిలిచింది. 562 సంస్థానాలలో ముఖ్యంగా హైదరాబాద్ సంస్థానం సమస్య అత్యంత క్లిష్టమైనది. భౌగోళికంగా, రాజకీయంగా మరియు సామాజికంగా ఇది భారతదేశానికి కేంద్రమైన ప్రాంతంలో ఉండడం వల్ల దాని విలీనం అత్యంత ప్రాముఖ్యత సంతరించుకుంది. ఈ నేపథ్యంలో భారతదేశపు మొదటి హోం మంత్రి మరియు ఉప ప్రధాని సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ పాత్ర అపూర్వమైనది.

ఈ పరిశోధనలో హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనానికి దారితీసిన పరిస్థితులు, నిజాం యొక్క వైఖరి, రజాకార్ల హింస, అంతర్జాతీయ రాజకీయ ఒత్తిళ్లు, మరియు చివరకు “ఆపరేషన్ పోలో” అనే పోలీస్ చర్య ద్వారా భారతదేశం చేపట్టిన సైనిక వ్యూహం విశ్లేషించబడింది.

సర్దార్ పటేల్ తన ధైర్యం, రాజకీయ చాతుర్యం, నిర్ణయాత్మక నాయకత్వంతో ఈ సమస్యను సమర్థవంతంగా పరిష్కరించడంలో కీలక పాత్ర పోషించారు. ఆయన చర్యల ఫలితంగా హైదరాబాద్ సంస్థానం 1948 సెప్టెంబర్ 17న భారతదేశంలో విలీనం అయింది. ఈ పరిశోధన ద్వారా పటేల్ నాయకత్వం భారత ఏకీకరణలో ఎంత ముఖ్యమో స్పష్టమవుతుంది.

Keywords (ముఖ్య పదాలు): *హైదరాబాద్ సంస్థానం, సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్, ఆపరేషన్ పోలో, రజాకార్లు, నిజాం, భారత ఏకీకరణ*

1. Introduction (పరిచయం)

భారతదేశానికి 1947లో స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరువాత దేశ సమగ్రతను కాపాడటం ఒక ప్రధాన బాధ్యతగా నిలిచింది. బ్రిటిష్ పాలకులు దేశాన్ని విడిచిపెట్టేటప్పుడు 562 సంస్థానాలకు స్వతంత్రంగా నిర్ణయం తీసుకునే అవకాశం ఇవ్వడం వల్ల దేశ ఏకీకరణకు ప్రమాదం ఏర్పడింది.

ఈ సందర్భంలో సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ తన దూరదృష్టి, దృఢ సంకల్పంతో సంస్థానాల విలీన ప్రక్రియను విజయవంతంగా ముందుకు నడిపారు. ముఖ్యంగా హైదరాబాద్ సంస్థానం విషయంలో ఆయన తీసుకున్న నిర్ణయాలు చరిత్రలో చిరస్మరణీయమైనవి. హైదరాబాద్ సంస్థానం భౌగోళికంగా దేశ మధ్యలో ఉండడం, నిజాం స్వతంత్రంగా ఉండాలని ప్రకటించడం, రజాకార్ల హింస పెరగడం వంటి అంశాలు సమస్యను మరింత సంక్లిష్టం చేశాయి. ఈ పరిస్థితుల్లో పటేల్ పాత్ర అత్యంత కీలకంగా మారింది.

2. Objectives (లక్ష్యాలు)

ఈ పరిశోధన యొక్క ముఖ్య లక్ష్యాలు:

- హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనానికి దారితీసిన రాజకీయ పరిస్థితులను విశ్లేషించడం
- సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ నాయకత్వ లక్షణాలను అధ్యయనం చేయడం
- రజాకార్ల ప్రభావాన్ని అర్థం చేసుకోవడం
- ఆపరేషన్ పోలో ప్రాముఖ్యతను వివరించడం
- భారతదేశ ఏకీకరణలో హైదరాబాద్ విలీన స్థానం విశ్లేషించడం

3. Review of Literature (సాహిత్య సమీక్ష)

హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనంపై అనేక రచనలు వెలువడ్డాయి. ఆదపా సత్యనారాయణ రచించిన *Telangana History, Culture and Movement* గ్రంథంలో తెలంగాణ ప్రాంత చరిత్రను విశ్లేషిస్తూ హైదరాబాద్ విలీనానికి సంబంధించిన వివరాలు సమగ్రంగా అందించబడ్డాయి.

కె.ఎం. మున్షి రచించిన *End of an Era* (తెలుగు అనువాదం: నా హైదరాబాదు జ్ఞాపకాలు) గ్రంథం ఈ విషయంపై ప్రత్యక్ష సాక్ష్యంగా నిలుస్తుంది. ఇందులో నిజాం పాలన చివరి రోజులు, రాజకీయ ఒత్తిళ్లు, కేంద్ర ప్రభుత్వ వ్యూహాలు వివరించబడ్డాయి.

ఇతర చరిత్రకారులు సర్దార్ పటేల్‌ను "ఇండియన్ బిస్మార్క్"గా పేర్కొంటూ ఆయన ఏకీకరణ కృషిని ప్రశంసించారు. ఈ రచనలన్నీ కలిసి ఈ పరిశోధనకు బలమైన పునాది అందించాయి.

4. Methodology (పద్ధతి)

ఈ పరిశోధనలో గుణాత్మక (Qualitative) విధానాన్ని అనుసరించాం.

- ద్వితీయ ఆధారాలు (పుస్తకాలు, వ్యాసాలు, చారిత్రక రికార్డులు) ఉపయోగించబడ్డాయి.
- చారిత్రక విశ్లేషణ పద్ధతి ద్వారా సంఘటనలను సమీక్షించాం.
- వివిధ రచయితల అభిప్రాయాలను పోల్చి పరిశీలించాం.

5. Results and Discussion (ఫలితాలు మరియు చర్చ)

5.1 సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ వ్యక్తిత్వం: సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ భారతదేశ రాజకీయ చరిత్రలో ఒక అసాధారణ నాయకుడిగా నిలిచారు. ఆయన వ్యక్తిత్వంలో కనిపించే ప్రధాన లక్షణాలు క్రమశిక్షణ, దృఢ సంకల్పం, స్పష్టమైన ఆలోచన, మరియు నిర్ణయాత్మక ధోరణి. ఈ లక్షణాల సమాహారం ఆయనను సాధారణ రాజకీయ నాయకుడిగా కాకుండా, దేశ నిర్మాణంలో కీలక పాత్ర పోషించిన దూరదృష్టి గల నాయకుడిగా నిలిపింది.

బార్డోలి సత్యాగ్రహం (1928) సందర్భంగా ఆయన ప్రదర్శించిన నాయకత్వం ఆయన ప్రజాదరణను పెంచింది. రైతుల సమస్యలను అర్థం చేసుకుని, వారి తరపున పోరాడిన ఆయనను ప్రజలు "సర్దార్"గా గౌరవించడం ప్రారంభించారు. ఈ ఉద్యమం ఆయనలోని నిర్వహణా నైపుణ్యాన్ని, ప్రజలను సంఘటితం చేసే సామర్థ్యాన్ని స్పష్టంగా చూపించింది.

స్వాతంత్ర్యం అనంతరం దేశంలో ఏర్పడిన క్లిష్ట పరిస్థితులను ఆయన ఎంతో సమర్థంగా ఎదుర్కొన్నారు. ఆయనను "ఇండియన్ బిస్మార్క్" అని పిలవడానికి కారణం, జర్మనీని ఏకీకృతం చేసిన బిస్మార్క్‌లా, భారతదేశాన్ని కూడా రాజకీయంగా ఏకీకృతం చేయడంలో ఆయన కీలక పాత్ర పోషించడం. ఒక సమస్యను సున్నితంగా విశ్లేషించి, అవసరమైతే కఠిన నిర్ణయాలు తీసుకోవడం ఆయన నాయకత్వానికి ప్రత్యేకతను తెచ్చింది.

5.2 సంస్థానాల సమస్య: భారతదేశం స్వాతంత్ర్యం పొందిన సమయంలో దేశంలో సుమారు 562 సంస్థానాలు ఉండటం ఒక తీవ్రమైన రాజకీయ సమస్యగా నిలిచింది. ఈ సంస్థానాలు బ్రిటిష్ సార్వభౌమత్వానికి లోబడి ఉన్నప్పటికీ, వాటికి అంతర్గత స్వయంపాలన ఉండేది. బ్రిటిష్ పాలన

ముగిసిన తరువాత ఈ సంస్థానాలకు మూడు ఎంపికలు ఇవ్వబడ్డాయి భారతదేశంలో కలవడం, పాకిస్తాన్‌లో కలవడం లేదా స్వతంత్రంగా ఉండడం.

ఈ పరిస్థితి దేశ సమగ్రతకు ముప్పుగా మారే అవకాశముంది. సంస్థానాలు స్వతంత్రంగా కొనసాగితే భారతదేశం చిన్న చిన్న రాజ్యాలుగా విడిపోయే ప్రమాదం ఏర్పడేది. ఈ నేపథ్యంలో సర్దార్ పటేల్ ఈ సమస్యను అత్యంత ప్రాధాన్యంతో తీసుకుని, ఒక సమగ్ర వ్యూహాన్ని రూపొందించారు.

ఆయన ప్రధానంగా రెండు విధానాలను అనుసరించారు. మొదటగా చర్చల ద్వారా సంస్థానాలను ఒప్పించడం. రెండవది, అవసరమైతే సైనిక చర్యను ఉపయోగించడం. ఈ ద్వంద్వ వ్యూహం వల్ల చాలా సంస్థానాలు స్వచ్ఛందంగా భారతదేశంలో విలీనం అయ్యాయి. ఇది ఆయన రాజకీయ చాతుర్యాన్ని మరియు సమయోచిత నిర్ణయాలను ప్రతిబింబిస్తుంది.

5.3 హైదరాబాద్ సమస్య తీవ్రత: హైదరాబాద్ సంస్థానం భారతదేశంలో అతి పెద్ద మరియు అత్యంత సంపన్నమైన సంస్థానంగా గుర్తించబడింది. ఇది భౌగోళికంగా దేశ మధ్యలో ఉండటం వల్ల వ్యూహాత్మకంగా అత్యంత ప్రాముఖ్యత కలిగింది. ఈ సంస్థానానికి స్వంత సైన్యం, కరెన్సీ, పరిపాలనా వ్యవస్థ ఉండటం దాని స్వతంత్రతను మరింత బలపరిచింది. అదేవిధంగా, ఆర్థికంగా కూడా ఇది బలమైన సంస్థానం. హైదరాబాద్ భారతదేశంలో విలీనం కాకుండా స్వతంత్రంగా కొనసాగితే దేశ భౌగోళిక సమగ్రతకు ముప్పు ఏర్పడే అవకాశం ఉంది. అందువల్ల ఈ సంస్థానం విలీనం అత్యంత అవసరమైనదిగా మారింది.

హైదరాబాద్ సంస్థానపు చివరి నిజాం మీర్ ఉస్మాన్ అలీ ఖాన్ స్వతంత్రంగా ఉండాలని నిర్ణయించుకోవడం సమస్యను మరింత సంక్లిష్టం చేసింది. ఆయన భారతదేశంలో విలీనం కావడానికి నిరాకరించడం మాత్రమే కాకుండా, అంతర్జాతీయ స్థాయిలో తన స్వతంత్రతకు మద్దతు పొందడానికి కూడా ప్రయత్నించారు.

పాకిస్తాన్ నాయకత్వంతో ఆయన సంప్రదింపులు జరపడం కేంద్ర ప్రభుత్వానికి ఆందోళన కలిగించింది. హైదరాబాద్ పాకిస్తాన్‌తో అనుసంధానమైతే, అది భారతదేశ భౌగోళిక సమగ్రతకు తీవ్రమైన ప్రమాదంగా మారేది.

ఈ నేపథ్యంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం జాగ్రత్తగా వ్యవహరించాల్సిన పరిస్థితి ఏర్పడింది. నిజాం వైఖరి సమస్యను రాజకీయంగా మరియు భద్రతాపరంగా అత్యంత సున్నితంగా మార్చింది.

5.4 రజాకార్ల పాత్ర: హైదరాబాద్ సంస్థానంలో ఖాసిం రజ్వీ నేతృత్వంలో ఏర్పడిన రజాకార్ల సంస్థ పరిస్థితిని మరింత ఉద్రిక్తం చేసింది. ఈ సంస్థ ప్రధానంగా నిజాం పాలనకు మద్దతు ఇవ్వడమే కాకుండా, ప్రజలపై హింసాత్మక చర్యలకు పాల్పడింది. రజాకార్ల దాడులు సామాజిక అశాంతిని పెంచాయి. ముఖ్యంగా గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో ప్రజలు తీవ్ర ఇబ్బందులను ఎదుర్కొన్నారు. ఈ పరిస్థితి అంతర్గత భద్రతకు పెద్ద సవాలుగా మారింది.

ఈ హింసాత్మక పరిస్థితులు కేంద్ర ప్రభుత్వాన్ని మరింత కఠిన చర్యలు తీసుకునేలా ప్రేరేపించాయి. రజాకార్ల ఉనికి సమస్యను కేవలం రాజకీయ అంశంగా కాకుండా భద్రతా సమస్యగా కూడా మార్చింది.

5.5 పటేల్ వ్యూహం: సర్దార్ పటేల్ మొదట హైదరాబాద్ సమస్యను శాంతియుతంగా పరిష్కరించడానికి ప్రయత్నించారు. చర్చలు, ఒప్పందాలు, రాజనీతిక మార్గాలను ఉపయోగించి నిజాంను ఒప్పించేందుకు ప్రయత్నించారు. అయితే పరిస్థితులు క్రమంగా అదుపులో లేకుండా మారడంతో, ఆయన కఠిన నిర్ణయం తీసుకోవాల్సిన పరిస్థితి ఏర్పడింది. దేశ సమగ్రత ఆయన దృష్టిలో అత్యంత ప్రాధాన్యమైన అంశం. ఆయన తీసుకున్న నిర్ణయాలు రాజకీయంగా మాత్రమే కాకుండా, వ్యూహాత్మకంగా కూడా ఎంతో సమర్థవంతమైనవి. సరైన సమయంలో సరైన చర్య తీసుకోవడం ఆయన నాయకత్వానికి ప్రత్యేకత.

5.6 ఆపరేషన్ పోలో: హైదరాబాద్ సమస్యను పరిష్కరించడానికి చివరికి భారత ప్రభుత్వం "ఆపరేషన్ పోలో" అనే సైనిక చర్యను ప్రారంభించింది. ఇది అధికారికంగా "పోలీస్ యాక్షన్"గా పేర్కొనబడింది. 1948 సెప్టెంబర్ 13న ప్రారంభమైన ఈ చర్య అత్యంత వేగంగా మరియు సమర్థవంతంగా సాగింది. భారత సైన్యం నాలుగు దిక్కుల నుండి ముందుకు సాగి, కేవలం ఐదు రోజుల్లోనే విజయాన్ని సాధించింది.

సెప్టెంబర్ 17న నిజాం లొంగిపోయి, హైదరాబాద్ సంస్థానం భారతదేశంలో విలీనం అయింది. ఈ సంఘటన భారతదేశ చరిత్రలో ఒక కీలక మలుపుగా నిలిచింది.

5.7 ఫలితాలు: హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనంతో భారతదేశానికి అనేక విధాలుగా లాభాలు చేకూరాయి.

1. మొదటగా దేశ భౌగోళిక సమగ్రత బలపడింది. దేశ మధ్యలో ఒక స్వతంత్ర రాష్ట్రం ఉండే ప్రమాదం తొలగిపోయింది.
2. రెండవది, తెలంగాణ ప్రాంత ప్రజలకు స్వేచ్ఛ లభించింది. రజాకార్ల హింస నుండి ప్రజలు విముక్తి పొందారు. సామాజిక మరియు ఆర్థిక అభివృద్ధికి మార్గం సుగమమైంది.
3. మూడవది, కేంద్ర ప్రభుత్వ అధికార బలపడింది. దేశంలో చట్టం మరియు శాంతి భద్రతను కాపాడటంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం తన సామర్థ్యాన్ని నిరూపించింది.

ఈ విధంగా హైదరాబాద్ విలీనం భారతదేశ ఏకీకరణలో ఒక ముఖ్యమైన ఘట్టంగా నిలిచింది.

6. Conclusion (ముగింపు)

హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనం భారతదేశ చరిత్రలో ఒక కీలకమైన మలుపుగా నిలిచింది. స్వాతంత్ర్యం అనంతరం దేశ సమగ్రతను కాపాడటంలో ఎదురైన అతిపెద్ద సవాళ్లలో ఇది ఒకటి. ఈ నేపథ్యంలో సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ పోషించిన పాత్రను పరిశీలించినప్పుడు, ఆయన నాయకత్వం, దూరదృష్టి, మరియు నిర్ణయాత్మకత దేశ నిర్మాణంలో ఎంత ప్రాముఖ్యత కలిగిందో స్పష్టమవుతుంది.

సంస్థానాల విలీన ప్రక్రియలో హైదరాబాద్ సమస్య అత్యంత క్లిష్టమైనది. నిజాం స్వతంత్రతకు కట్టుబడి ఉండటం, రజాకార్ల హింస, అంతర్గత అశాంతి, మరియు అంతర్జాతీయ రాజకీయ ఒత్తిళ్లు. ఈ పరిస్థితుల్లో సాధారణ రాజకీయ చర్చలు సరిపోని సందర్భంలో, సర్దార్ పటేల్ సమయోచితంగా మరియు వ్యూహాత్మకంగా చర్యలు తీసుకున్నారు.

ఆయన మొదట శాంతియుత మార్గాలను అనుసరించడం ద్వారా తన రాజకీయ పరిపక్వతను చూపించారు. కానీ పరిస్థితులు నియంత్రణలో లేకపోయినప్పుడు, దేశ ప్రయోజనాలను కాపాడేందుకు కఠిన నిర్ణయాలను తీసుకోవడంలో ఆయన ఎలాంటి సంకోచం చూపలేదు. "ఆపరేషన్ పోలో" ద్వారా ఆయన తీసుకున్న నిర్ణయం కేవలం ఒక సైనిక చర్య మాత్రమే కాదు; అది భారతదేశ సమగ్రతను స్థిరపరిచిన ఒక చారిత్రక నిర్ణయం.

హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనంతో భారతదేశం భౌగోళికంగా మరింత సమగ్రంగా మారింది. దేశ మధ్యలో ఒక స్వతంత్ర రాజ్యం ఉండే ప్రమాదం తొలగిపోయింది. అదేవిధంగా తెలంగాణ ప్రాంత ప్రజలు రజాకార్ల హింస నుండి విముక్తి పొందారు. ఈ సంఘటన సామాజిక న్యాయం, శాంతి మరియు అభివృద్ధికి మార్గం సుగమం చేసింది.

సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ నాయకత్వం భారతదేశ రాజకీయ చరిత్రలో ఒక ఆదర్శంగా నిలిచింది. ఆయన తీసుకున్న నిర్ణయాలు కేవలం ఆ కాలానికి మాత్రమే కాకుండా, భవిష్యత్తు తరాలకు కూడా మార్గదర్శకంగా నిలిచాయి. ఆయనను "భారత ఏకీకరణ శిల్పి"గా పిలవడం పూర్తిగా సముచితం.

ఈ పరిశోధన ద్వారా ఒక ముఖ్యమైన విషయాన్ని గ్రహించవచ్చు దేశ సమగ్రతను కాపాడటానికి దృఢ నాయకత్వం, స్పష్టమైన దృష్టి, మరియు సమయోచిత నిర్ణయాలు ఎంత అవసరమో. సర్దార్ పటేల్ ఈ మూడు లక్షణాల సమన్వయంతో భారతదేశాన్ని ఒక సమగ్ర దేశంగా నిలిపారు.

మొత్తం మీద, హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనం భారతదేశ ఏకీకరణ ప్రక్రియలో ఒక ప్రతిష్ఠాత్మక ఘట్టం మాత్రమే కాకుండా, ఒక శక్తివంతమైన నాయకత్వానికి ఉదాహరణగా నిలిచింది. సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ సేవలు భారతదేశ చరిత్రలో చిరస్థాయిగా నిలిచి, భవిష్యత్ తరాలకు స్ఫూర్తిగా నిలుస్తాయి.

7. References (గ్రంథసూచి)

1. Adapa Satyanarayana – *Telangana History, Culture and Movement*
2. K.M. Munshi – *End of an Era* (తెలుగు అనువాదం)
3. Bipan Chandra – *India's Struggle for Independence*
4. V.P. Menon – *Integration of the Indian States*
5. Various historical journals and articles